

ВІДГУК

Офіційного опонента доктора мистецтвознавства

Шмагала Ростислава Тарасовича на дисертацію

Івашків Галини Михайлівни

„Українська народна фігурна кераміка XIX – XX ст.: пластика декору

та форми, концепція образів.”

на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства

за спеціальністю 17.00.06. – декоративне і прикладне мистецтво.

Подана на рецензію дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, списку опублікованих праць за темою дисертації, вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків, що окремим томом включають ілюстрації, каталоги, покажчики, тощо. Головний текст дисертації подано на 440 сторінках.

Впродовж останнього століття в українському мистецтвознавстві за спеціальністю „декоративне і прикладне мистецтво” було захищено велику кількість дисертацій з об’єктом дослідження – кераміка. Спостерігається своєрідне „вирівнювання” поміж дослідженими і недослідженими явищами регіональних контекстів, внутрішньогалузевих видових (гончарство, фарфор, фаянс), по осі народне – професійне тощо. Що стосується народного гончарства України, то комплексного дослідження в межах усіх регіонів незаслужено довго очікувала фігурна кераміка. Найцікавіша з точки зору художньої виразності, вона не була удостоєна повноцінною увагою дослідників-мистецтвознавців у всій повноті її територіальних та художньо-стилістичних проявів періоду XIX-XX ст. Утім, ця найбагатша за функціональними та декоративно-пластичними якостями типологічна група у найближчій до нашого часу історії все-таки дочекалася докторського

дисертаційного дослідження, здійсненого Галиною Івашків. З огляду на об'єкт дослідження, вона поставила перед собою класичну для подібної проблематики мету і завдання. З'ясування художніх особливостей гончарства України реалізується в контексті історичних умов, світогляду, народної технології, локальних традицій окремо взятих осередків. У „Вступі” дисертації визначено методи, територіальні рамки, наукове значення і новизну, апробацію, теоретичне і практичне значення роботи. Визначено конкретний зв'язок дослідження з навчальними програмами та плановими науковими темами, обумовленими перезрілою, але й надалі актуальною потребою збереження та примноження багатющої спадщини народного гончарства. З огляду на визначену проблематику, можна констатувати домінуюче практичне значення виконаної роботи та її новизну, яка чітко виписана в окремих абзацах..

Щодо апробації роботи, то вона витримує усі нинішні вимоги України щодо докторських дисертацій за кількістю наукових публікацій та їх обсягом. Зміст статей Галини Івашків охоплює усі задекларовані у розділах дисертації проблеми. Стислий зміст автореферату відповідає змісту та висновкам дисертації.

Розділ перший «Історіографія та джерельна база теми» цінний, насамперед, зверненням до польового матеріалу, фактологія якого, помножена на фондові збірки музеїв, допомогла дослідниці поглиблено виявити своєрідність кожного з обстежених гончарних осередків, зафіксувати ще живі подекуди процеси формотворення, майстрів, пов'язану з керамікою обрядовість тощо.

Дослідниця ретельно проаналізувала не лише бібліографічну базу (550 позицій), але й широкий спектр неупорядкованих архівних фондів наукових та музейних інституцій. Зокрема в полі уваги опинилися цінні звіти польових експедицій вчених-попередників та матеріали власних девяти експедицій. Гідні поваги і подиву й інші кількісні показники здійсненого п'ятнадцятилітнього дослідження: матеріал понад 100-а музеїв, 15-ти приватних колекцій, 1000 виробів гончарів України та інших 5-ти країн.

Дисертантка не лише бере на озброєння класичний і достатньо апробований в мистецтвознавстві арсенал методів дослідження, які виписані у

підрозділі „1.2.”. Вона вибудовує переконливу власну методологію, що є найважливішою умовою успішної відповіді на мету та завдання докторської дисертації.

Грунтовно висвітлена в роботі історіографія проблеми у підрозділі „1.3.”, що окреслює найважливіші здобутки вчених і дає змогу зробити справедливий висновок про відсутність комплексного, узагальненого мистецтвознавчого дослідження стосовно фігурної кераміки України.

У розділі другому «Методи і методологічні засади дослідження» авторка звертається до витоків мистецтва та власне історії охопленого дисертацією періоду. В контексті археологічних знань розглядається динаміка змін форм та декору волинської кераміки та гончарства, що дає змогу простежити подальше формування локальних осередків від періоду найвищого розквіту в ХІХ – до занепаду у другій половині ХХ ст. Дисертантка намагалася провести розмежування і водночас, взаємовпливи народного гончарства із заводськими та виробами художників професійної кераміки, оскільки в них простежуються певні запозичення з царини народного мистецтва.

Позитивним є те, що саме польові дослідження і безпосереднє вивчення творчості сучасних народних гончарів дозволили прийти до об’єктивного висновку про обрані методи як найефективніші для поглибленого вивчення іконографії та художніх особливостей української народної фігурної кераміки [с. 70 дисертації].

Витриманим у кращих зразках етнографічної та мистецтвознавчої науки є третій розділ „Генеza фігурної пластики”. Розділ у значній мірі базується на археологічних та авторських польових дослідженнях, фіксує на основі опитування етапи роботи, народну термінологію, техніки формотворення, різновиди наліпного декорування, пластичних елементів та ажурного декору різних локальних осередків.

Довершеним сприймається і четвертий розділ, де всеохоплююче розглядаються принципи моделювання фігурних виробів та типологія кераміки малих форм. Її порівняльний аналіз із родами та типологічними групами інших

етнографічних регіонів та більше п'яти країн засвідчує високий рівень професійної ерудиції авторки.

Розділ п'ятий обмежується характеристикою основних рис фігурності архітектурної кераміки, її типології, декору та генезі функціонального призначення. У ньому розглянуто типологічні групи мистецького, ремісничого та суто будівельного характеру.

Усе це стало доброю дослідницькою базою для написання найважливішого з культурологічної точки зору шостого розділу, що присвячений кераміці як елементу традиційної української культури. Дисертантка приділяє пильну увагу художньо-стилістичним особливостям архітектурної кераміки, а саме: стилістиці форми та декору, особливостям храмової інтер'єрної кераміки та виробам із сакральною функцією. Окремими підрозділами аналізуються типологія та пластичні мотиви декору хрестів, свічників та лампадок, кераміка у календарній обрядовості. Викладений мистецтвознавчий аналіз має самостійний характер, власне естетичне бачення проблеми, чітку структуру. При цьому п. Галина Івашків активно звертається і до суто народних поглядів на красу архітектоники та декору, і до етнографічної спадщини, зібраної попередниками, і до висновків колег-мистецтвознавців. В результаті вимальовується об'єктивна картина художніх особливостей за типологічними групами, локальними осередками та бачення загальних ознак художньої цілісності українського гончарства.

В якості позитивного поглиблення мистецтвознавчого аналізу сприймається внесок дослідниці і зосереджена увага на такій окремій проблемі як розвиток і варіативність традицій, особливо коли йдеться про сучасну ще живу практику та історичну спадщину. Адже дослідження охопило більше двох століть часового простору і виявлені видозміни у цих хронологічних межах теж очевидні. Критичне ставлення авторки до появи нових форм, декору, взаємовпливів, сучасних віянь є не менш важливим, ніж оцінка та аналіз вдало відібраної народної „класики”.

Висновки дисертації виражають суть дослідження, його комплексний характер і відповідають на поставлену мету і завдання. За змістом висновки

дисертації та викладені у авторефераті збігаються. Кількість наукових публікацій дисертантки, їхня форма та якість відповідають нинішнім вимогам.

Особливої уваги заслуговує великий об'єм, географія та ретельна атрибуція виробів з унікальних дисертаційних додатків. Додатки та зібраний ілюстративний ряд красномовно свідчать про масштабність проведеного дослідження, його новизну, самостійність і актуальність.

Водночас подаю зауваження щодо тексту дисертації, їх два:

1. Стосовно використання термінів „кераміка” і „гончарство” у тексті дисертації доцільнішим видається вживати термін „гончарство”, коли в роботі йдеться саме про народне мистецтво та його витoki на основі археологічних джерел, а не про фабричну і промислову кераміку, фарфор і фаянс. Тут доречніше звернутися зокрема до статей Юрія Лащука, Олеса Пошивайла чи Світлани Литвиненко („До історії деяких гончарських термінів” // Український керамологічний журнал. – № 1 (3). – 2002.). Український гончарський термін *горн(о)* на думку більшості дослідників належить до тієї ж етимологічної групи, що й *гончарство* і пов'язується з керамікою від найдавніших археологічних культур.

2. В методиці багатопланової типологізації зібраних артефактів можна було б чіткіше окреслити предмети ремесла, будівельного «протодизайну» і предмети мистецького характеру. Починаючи від 1860-х рр., все більше впливових теоретиків і практиків диференціювали визначення мистецтва та ремісничої діяльності. У цей період створюються навчальні заклади, де паралельно викладаються інженерія, архітектура, ремесла і мистецтва.

Запропонований метод вивчення естетичної основи форм «цегли як основного матеріалу» у розділі 5.1. (очевидно, будівництва? – Р.Ш.) та водопровідних та дренажних трубок у розділі 5.4. не до кінця переконливий з точки зору положень “Практичної естетики” того ж-таки Г. Земпера чи М. Станкевича. Без сумнівів, метод Г. Земпера став ключем для мистецтвознавчої диференціації мистецтва і ремесла та для самоусвідомлення матеріально-художнього виду діяльності, що отримав подальше визначення як дизайн. Річ ремісника завжди твориться відповідно до стандартизованих характеристик, і за

відповідними правилами, схемою, способом дії. Кінцевий результат і алгоритм появи мистецького твору часто непередбачуваний, тоді як всіляке ремесло — це лише спеціалізована форма вміння, зокрема, стосовно цегли та дренажних трубок. До того ж, розділ 5.4. має критично малий обсяг, дві сторінки.

Ці зауваження мають рекомендаційний характер для майбутньої монографії і не можуть вплинути на загальний високий рівень проведеного багатолітнього дослідження.

Підводячи підсумок, можна стверджувати, що дисертація Івашків Галини Михайлівни «Українська народна фігурна кераміка XIX-XX ст.: пластика декору та форми, концепція образів» є зразково-показовою, завершеною науковою працею, гідною монографії. Дисертація містить нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе значення для подальших керамологічних студій мистецтвознавства, музейної практики, етнографічної галузі, як важливої складової національної культури українського народу. Проблематика роботи, завдання, методологічні основи їх з'ясування відповідають спеціалізації 17.00.06 – декоративне і прикладне мистецтво.

Зміст і оформлення дисертаційного дослідження відповідають поставленим вимогам перед сучасними докторськими дисертаціями України, а її автор Івашків Галина Михайлівна заслуговує присвоєння вченого ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю – декоративне і прикладне мистецтво у спеціалізованій вченій раді Д 35.103.01.

Доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри Історії і теорії мистецтва
Львівської національної академії мистецтв

Шмагало
Ростислав Тарасович